

Kapitel 1
Vad innebär fattigdom?

Kapitel 1

Vad innebär fattigdom?

Vad är fattigdom? Att lida brist på mat, kläder, vatten, skydd mot kyla och regn. Men också att inte ha möjlighet att påverka sitt eget liv, att vara maktlös och marginaliserad. Den som är fattig har små möjligheter att forma sin framtid.

Många fattiga saknar grundläggande mänskliga fri- och rättigheter som yttrandefrihet, organisationsrätt (exempelvis rätt att bilda fackföreningar), rätt till en bra arbetsmiljö och mycket annat som tas för givet i den rika världen.

Fattigdom är inte bara armod. Det är mycket mer. I de första två kapitlen lär du dig mer om fattigdomen i världen och hur den är fördelad.

Vad är fattigdom?

Fattigdom är att lida brist. I första hand på sådant som är nödvändigt för en människas överlevnad: mat, kläder, husrum och annat som går att köpa för pengar. Men fattigdom

Riva Sandra jobbar som inhoppare på små industrier i Ahmedabad i Indien. ”Med tillfälliga jobb blir förtjänsten låg”, säger hon. Foto: Mats Wingborg

handlar inte enbart om brist på materiella resurser. Det är i lika hög grad att inte ha möjligheter att påverka sitt eget liv.

Den som inte har tillräckligt med materiella resurser riskerar att inte bli respekterad hos exempelvis polis, lokala makthavare eller när man söker vård för sjukdom. Det är fattiga snarare än rika som saknar tillgång till FN:s mänskliga rättigheter (mer om de mänskliga rättigheterna i kapitel 5 och 6).

I många kulturer likställs fattigdom med att inte ha familj och vänner. Där samhället inte erbjuder sociala skyddsnät, som sjukförsäkringar, pension och arbetslöshetsunderstöd, beror individens överlevnad på den närmaste kretsen.

Fattigdomen ser olika ut beroende på vem man är och var man bor. Bland annat kön, ålder, etnisk bakgrund, religion, miljö och vilket land man kommer ifrån bestämmer villkoren. En fattig buddistmunk i Bangkok i Thailand lever under andra villkor än en kvinna i Kuito på Angolas krigshärjade landsbygd. Fattigdomen hos gatubarnen i Rios slumområden ser annorlunda ut än fattigdomen hos en kvinna i Afghanistan.

Fattigdom är mer än armod

Det finns intervjuundersökningar där tiotusentals fattiga människor runt hela världen har fått uttala sig om vad det innebär att vara fattig. De talar ofta om bristen på makt, säkerhet och möjligheter samt frånvaron av sociala och juridiska rättigheter.

”Fattigdom innebär att arbeta mer än 18 timmar om dygnet, men ändå inte tjäna tillräckligt för att ge mat åt mig själv, min man och mina två barn.”

En kambodjansk kvinna, intervjuad för Världsbankens rapport *Crying out for Change*.

Brist på makt

Makt handlar i första hand om att ta makten över sitt eget liv, att kunna påverka och bestämma vad som sker. I en någorlunda fungerande demokrati finns bättre förutsättningar för individerna att kunna påverka. Bristande demokrati är ett stort problem, inte minst i många utvecklingsländer (mer om demokrati i kapitel 3 och 4), vilket gör att fattiga i utvecklingsländer kan ha en ännu mer utsatt situation.

Brist på säkerhet

Rättssäkerhet bygger på allmän och lika lag – att vi alla är lika inför lagen, reglerade ägarförhållanden (kan vara såväl traditionell, kollektiv som privat) och oberoende polisväsende och domstolar. Rättssäkerhet är viktigt ur många aspekter, inte bara för individerna. En förutsättning för att ett land ska kunna utvecklas är att människor kan känna tillit och vågar satsa på mer än daglig överlevnad.

Brist på möjligheter

Fattiga människor i utvecklingsländer saknar ofta konkreta möjligheter att förändra sina liv. Den grundläggande skolundervisningen kan vara av dålig kvalitet, vilket gör att den inte ger tillräckliga kunskaper för ett framtida yrkesliv. Även om det finns godtagbar utbildning är det inte säkert att barnen i familjen kan gå i skolan eftersom de måste bidra till familjens försörjning.

Tillgången på vanliga arbeten med chans till en rimlig lön är dålig, en stor del av befolkningen är hänvisade till arbeten inom det som kallas den informella ekonomin som småhandel och hemarbete eller mindre familjejordbruk. Livet är svårt att planera på grund av olika osäkerhetsfaktorer. Naturkatastrofer, sjukdomar, olyckor och övergrepp drabbar alla människor, oavsett inkomst. Men fattiga människor är ofta sämre rustade för att klara av oförutsedda händelser.

Frånvaron av rättigheter

Nästan alla länder i världen har undertecknat FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Ändå har många länder svårt att leva upp till löften om att ge människor lika behandling och samma rättigheter. I synnerhet fattiga känner ofta att de är en slags ”andra klassens medborgare”. Eliterna på olika nivåer i samhället saknar ofta intresse för de fattigas rättigheter, och de har därför svårt att få stöd för sin sak. Vi ska nu utforska närmare vad frånvaron av rättigheter kan innebära, mer konkret.

Källa: *Voices of the Poor*, tre rapporter som Världsbanken låtit ta fram. Det finns en förkortad version på svenska, *De fattigas röst*, som kommit ut på Atlas förlag, 2003.

Frågor:

*Vad tror du skulle vara svårast att klara av om du var fattig?
Vilka skillnader finns mellan att vara fattig i en stad och
fattig på landsbygden?*

Att vara fattig är att sakna tillit

Många fattiga människor vågar inte lita på samhällets representanter i form av till exempel polis, rättsväsende, skola och hälso- och sjukvård. De känner att de inte behandlas lika, utan att det görs skillnad mellan människor beroende på ekonomiska förutsättningar och kanske även på grundval av olika kultur, religion eller sexuell läggning.

Korruption och maktmissbruk

Lokala myndigheter i utvecklingsländerna är alltför ofta en förlängd arm för lokala elitgrupper. Korruption är vanligt, vilket utestänger fattiga eftersom de inte kan ”betala extra” för till exempel ett läkarbesök eller för att få en anställning.

Ofria medier

I de minst utvecklade och i de ”medelutvecklade” länderna är det vanligt att tidningar, radio och tv inte rapporterar om missförhållanden. Tryck- och yttrandefriheten kan vara begränsad på olika sätt. Massmedierna, som enligt västerländsk tradition ska granska makten, klarar ofta inte av att stå emot de krav som utövas av makteliten.

Bristande tillgång på mediciner

Att leva i en fattig del av världen innebär att inte nås av satsningar inom medicin, teknik och forskning. Tre miljoner människor dör varje år i infektionssjukdomar som malaria, tbc och sömnsjuka. Men bara 10 procent av medicinsk forskning går till dessa sjukdomar som utgör 90 procent av utvecklingsländernas sjukdomar.

Utanförskap

Fattigdom leder till ett socialt utanförskap för individer. Marginaliseringen märks både i fattiga och rika länder. Detta påverkar bland annat människors hälsa och syns även om man jämför områden med fattigare respektive rikare befolkning i samma land. I USA skiljer sig medellivslängden mer än 6,5 år mellan fattiga och rika delstater. Högst är medellivslängden i Hawaii och lägst i Mississippi. Mönstret är att medellivslängden är högre i norr och lägre i de fattigare sydliga delstaterna.

Maktlöshet även på global nivå

Maktlösheten drabbar inte bara individen utan även hela länder, som trots sin stora folkmängd har väldigt litet politiskt och ekonomiskt inflytande globalt. Ett exempel på fattiga länders underordnade ställning är hur de behandlas i världshandelsorganisationen WTO. Utvecklingsländerna har visserligen samma möjligheter till representation som i-länderna, men de kan ändå inte utöva lika mycket inflytande på grund av bristande resurser.

Källa: Globalportalen.org

Frågor:

Hur skulle en fri press kunna förbättra möjligheten för befolkningen i utvecklingsländerna?

Hur kan mediciner även komma den fattiga delen av världen till del?

Hiv och aids slår mot fattiga länder

Hiv och aids är ett tydligt exempel på hur olika en sjukdomsepidemi slår mot fattiga och rika delar av världen. De första rapporterna om hiv och aids kom från västvärlden, och då spreds sjukdomen framför allt bland homosexuella.

Det finns ett nära samband mellan fattigdom och omfattningen av hiv och aids. Sjukdomen är vanligast i några av världens fattigaste länder. Men omfattningen av hiv och aids påverkas också av andra faktorer, som familjemönster och sexuella beteenden.

Med tiden har de flesta rika länder fått sjukdomsspridningen någorlunda under kontroll. Sjukvården erbjuder bromsmediciner till dem som smittats, vilket gör att människor kan klara sig i många år utan att utveckla sjukdomen aids. Vissa menar att hiv och aids inte ens längre ska betraktas som en dödlig sjukdom.

Helt annorlunda ser det ut i Afrika där sjukdomen fortsätter att spridas med oförminskad hastighet. Antalet hiv-smittade fortsätter att öka, 2012 räknade man med att det fanns drygt 34 miljoner smittade i världen. Det var 4 miljoner fler än 2001. Samtidigt har bromsmedicinerna blivit bättre och mer tillgängliga vilket gör att hiv-smittade lever längre än tidigare.

Merparten av de smittade finns i länderna i Afrika söder om Sahara. Allra flest smittade finns i Swaziland, Botswana och Lesotho, där en fjärdedel av befolkningen bär på hiv-viruset.

Den förväntade livslängden i vissa afrikanska länder är i

dag 40 år eller lägre. I Uganda dör sju av tio unga kvinnor i aids, och i Namibia dör dubbelt så många av aids som av malaria. Det ligger någon som har en aidsrelaterad sjukdom i 70 procent av sjukhussängarna i Botswana, ett land där den förväntade livslängden för en människa är så låg som 31 år.

Varje dag dör omkring 5700 människor i aids. Av dessa har endast ett fåtal haft tillgång till bromsmediciner.

Det finns grupper där hiv och aids ökar även i rika länder. Smittspridningen bland män som har sex med män ökar internationellt. 4,8 procent av män som har sex med män i Sverige är smittade, att jämföra med 0,06 procent smittade i hela befolkningen. Smittspridningen ligger ändå på en väsentligt lägre nivå än i USA, Spanien, Thailand, Chile och vissa afrikanska länder där över 15 procent av män som har sex med män är smittade.

Källa: UNAIDS, 2012, Lancet 2012 – refererad i SvD 2012-10-02.

Frågor:

På vilket sätt drabbar hiv och aids fattiga länder hårdare än rika länder?

Vilka hinder finns för att fattiga länder ska kunna erbjuda sina medborgare bromsmediciner?

Vad beror fattigdomen på?

Varför är befolkningen i vissa länder fattigare än i andra? Det går knappast att ge något entydigt svar på detta. Det finns fattiga länder med stora naturtillgångar. Ett lands geografiska läge verkar spela en viss roll.

Många av världens fattigaste länder saknar kuster eller är öriken långt ute i någon ocean. De flesta ligger dessutom söderut på jordklotet. Ibland används begreppen nord och syd för den rika och den fattiga världen.

Ett lands ekonomiska tillgångar är inte det enda som avgör människors tillgång till exempelvis välfärd och ett gott liv. Viktiga faktorer är också hur tillgångarna är fördelade, om det finns demokrati och mänskliga rättigheter.

En viktig orsak till fattigdom är politiskt förtryck. I sin mest extrema form leder förtrycket till död. I Nordkorea, världens för närvarande kanske hårdaste diktatur, beräknas tio miljoner människor, cirka tio procent av befolkningen, ha svultit ihjäl under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Numera har landet återhämtat sig från svälten men undernäringen är fortfarande omfattande och landet har inte uppnått självförsörjning inom jordbruket.

Påfallande många av de minst utvecklade länderna är, eller har under den senaste tioårsperioden varit, inblandade i krig och interna stridigheter.

Frågor:

Vad innebär det att vara fattig?

Är förtryck en form av fattigdom? Motivera!

Fattigdomens historia

Det har förstås alltid funnits fattiga människor. Men länge var skillnaden mellan den fattige och den rike något som bara var, som ingen ifrågasatte eller trodde skulle förändras. Det skriver Peter Englund, historiker, författare och ledamot av Svenska Akademin, i sin bok *Förflutenhetens landskap*:

”Någon egentlig motsats mellan dem (de fattiga, vår anm.) och den rike mannen som stod bredvid kunde man inte se. De sågs snarare som varandras förutsättning. Den fattige bara fanns där, som ett givet inslag i bilden, lika självklar som

fälten eller himlen eller träden och minst lika evig. Att vissa människor levde i fysisk nöd var inget att känna förvåning eller harm över. Den nödlidande kunde nonchaleras, kanske avskys eller till och med vördas. Men som något socialt problem sågs han inte.”

Fattigdomen kunde vara en väg till Gud. Att skänka pengar till en fattig gjorde även givaren till en from människa, och så är det fortfarande i många länder i världen. Att ge allmosor var en omfattande verksamhet som omsatte stora summor under medeltiden.

Hieronymus Boschs målning "The Wayfarer".

Först på 1200-talet började tanken slå rot att det var en skam att vara fattig. En förändring kom på 1520-talet då Europa härjades av missväxt. Det gjorde att allt fler fattiga drog omkring på vägarna. Fattiglagar infördes över hela Europa, lagar som inte infördes för utan mot de fattiga. De tiggare som tidigare fått mat längs vägarna blev nu fångslade, piskade och fick håret rakat för att sedan skickas ut genom stadsporten.

Med industrialismen kom en ny underklass att växa fram. Till en början sjönk lönerna samtidigt som vinsterna inom företagen ökade. Men under 1800-talet vändes utvecklingen. En framväxande arbetarrörelse stärkte arbetarnas ställning, steg för steg skaffade sig den arbetande befolkningen rättigheter som ledde till ökad välfärd.

Fråga:

Den genomsnittliga lönen för en tysk arbetare steg åren 1801 till 1951 hela tolv gånger, samtidigt som priset på järn blev dubbelt så dyrt och priset på spannmål endast tredubblades. Hur kan man förklara en sådan utveckling för arbetarklassen i Europa?

Drygt en miljard lever i stor fattigdom

Det är viktigt att skilja mellan andel fattiga och antal fattiga när vi jämför utvecklingen av fattigdomen i olika länder. Under de senaste två årtiondena har andelen fattiga av världens befolkning minskat. Även antalet fattiga har minskat något, men skillnaden är inte lika tydlig på grund av befolkningstillväxten.

Det land i världen som hyser det största antalet fattiga är Indien. I Indien minskar visserligen andelen fattiga men befolkningen är stor och antalet marginaliserade människor är stort.

Andelen fattiga av befolkningen är högst i Afrika söder

om Sahara. Av de 25 fattigaste länderna i världen ligger 24 i Afrika. Det enda icke-afrikanska land som för närvarande finns med på listan är Afghanistan (på sextonde plats bland de fattigaste).

Trots allt går utvecklingen tydligt åt rätt håll. Ett tecken på detta är den snabba ökningen av medellivslängden. För 40 år sedan var det bara Europa, Nordamerika och Japan som hade en medellivslängd på 65 år eller mer. Nu har hela världen den medellivslängden med undantag av Afrika söder som Sahara.

Den sammantagna medellivslängden i världen är för närvarande nästan 70 år. Det är tio år mer än vad medellivslängden var i Sverige 1920. Trots att medellivslängden ökat totalt sett i världen finns det stater där den faller. Det handlar ofta om länder med inre militära konflikter, som i Demokratiska republiken Kongo.

Även om utvecklingen är positiv kommer inte resurserna alla till del, en trend är att klyftorna inom länderna fördjupats. I många utvecklingsländer har det vuxit fram en köpstark medelklass, samtidigt som majoriteten av befolkningen lever på mycket knappa resurser.

Antalet fattiga människor ökar fortfarande i Europa och Nordamerika. Eller uttryckt på ett annat sätt: Vi har fått öar av rikedom i de fattiga länderna och öar av fattigdom i de rika länderna. Bilden av fattigdomen är inte längre lika entydig.

Den fattigaste femtedelen av världens befolkning har bara två procent av inkomsterna. Även i ett land som Kina, där den ekonomiska tillväxten varit snabb, finns omkring 300 miljoner människor som lever i djup fattigdom.

Källa: Human Development Report, UNDP, 2012 samt
www.millenniemaalen.nu.

Frågor:

Var i världen är fattigdomen störst?

Hur har fattigdomen i världen förändrats?

Vilka faktorer beror det på att fattigdomen är på väg att försvinna i vissa delar av världen, medan den snarare ökar i andra delar?

Varför ökar klyftorna inom länderna, samtidigt som fattigdomen minskar i världen?

Hur kan fattigdom mätas och undersökas?

Om vi ska kunna beräkna om fattigdomen minskar eller ökar behövs ett mått för detta. Ett vanligt sätt är att undersöka hur många människor som lever på ett visst belopp per dag.

Det mest använda måttet på fattigdom har Världsbanken tagit fram. Enligt detta index är den person fattig som överlever på mindre än motsvarande två US dollar om dagen (under en dollar per dag räknas som extrem fattigdom).

För att utjämna skillnader i lokala prisnivåer är indexet anpassat till vad som går att köpa för en viss summa pengar. Kritiker av indexet menar att måttet inte tar hänsyn till de stora prisskillnader som finns mellan stad och land, vilken kvantitet av en vara man köper eller det faktum att fattiga inte ens köper de varor som indexet är baserat på. Världsbanken har mot bakgrund av kritiken försökt att bearbeta indexet och förfina metoden.

Olika metoder att mäta fattigdom

En vanlig metod är att ange mått på ekonomisk tillväxt i ett land, eftersom ekonomisk tillväxt av erfarenhet visat sig vara en grundläggande förutsättning för minskad fattigdom i utvecklingsländer.

Rent ekonomiska mått säger dock inget om fördelningen, varför FN:s utvecklingsorgan UNDP i sitt index även tar med faktorer som läskunnighet, skolgång, jämställdhet och förväntad livslängd.

Bruttonationalprodukt per capita

Förändring av BNP per capita är det traditionella sättet att mäta ett lands ekonomiska framgångar och ingår i standardbeskrivningar av länders utveckling.

Det har länge funnits en berättigad kritik av BNP-måttet, framför allt därför att måttet är ensidigt. BNP tar inte alls hänsyn till viktiga värden som en hållbar resursanvändning, en långsiktig miljöpolitik, graden av demokrati, jämställdhet eller om ett land respekterar FN-deklarationen om de mänskliga rättigheterna.

Kritiker har också kunnat visa att det finns enskilda länder som har en relativt utvecklad välfärd, till exempel en hög utbildningsnivå och en god hälsovård, trots jämförelsevis låg BNP. Så är till exempel fallet med Sri Lanka, Vietnam och Kuba. Å andra sidan har flera av de oljeproducerande länderna på den arabiska halvön hög BNP, men dåliga värden på välfärdsindikatorer som spädbarnsdödlighet och allmän läskunnighet.

Medellivslängd

Ett första steg i arbetet för att ge en mer djuplodande beskrivning av ett lands utveckling är att beskriva förändringen av medellivslängden. Som enskild faktor är detta den indikator som bäst beskriver förändringar i välfärden. Om ett land ska höja medellivslängden krävs att stora skikt av befolkningen får det bättre. I annat fall blir utslaget obefintligt.

Human Development Index (HDI)

Kritiken av det grovkorniga BNP-måttet ledde i början av 1980-talet till att FN-organet UNDP utvecklade HDI. Sedan

1990 har UNDP årligen publicerat *Human Development Report* där HDI är det viktigaste måttet för att mäta ett lands utveckling. Indexet beräknas huvudsakligen på tre indikatorer som anses visa omfattningen av fattigdom i ett land.

HDI mäter:

- Medellivslängden vid födsel
- Läskunnigheten bland vuxna samt hur hög andel av befolkningen som är inskriven i skolor
- Bruttonationalinkomst, BNI, per capita. BNI utgår från BNP, bruttonationalprodukten. Men BNI räknar också på kapitalflöden till eller från utlandet. BNI-måttet är vidare PPP-justerat vilket innebär att inkomstuppgifterna är omräknade efter hur mycket inkomsterna är värda på den marknad där de är avsedda att användas

Utöver dessa tre finns en rad andra indikatorer på välfärd, till exempel spädbarnsdödlighet, kvinnors representation och hur ett land följer ILO-konventioner, de miniminormer för arbetslivet som länder genom underskrifter visat att de erkänner (ILO, International Labour Organisation, beskrivs närmare i kapitel 5).

HDI skapar ett underlag för jämförelser mellan olika grupper av fattiga länder, mellan olika regioner och över tidsperioder.

Frågor:

Vilka aspekter av fattigdom kan inte mätas?

Är ett gemensamt mått på fattigdom (att tvingas leva på en till två US dollar om dagen) bra?

Vad skiljer att vara fattig i Minsk i Belarus från att vara fattig i Kingston i Jamaica eller i Asmara i Indien?

Hur är det att vara fattig?

När människor blir tillfrågade om vad som är den viktigaste orsaken till fattigdom nämner de i första hand sjukdom och ohälsa. Det andra som nämns är att förlora sitt jobb. Allt fler, både män och kvinnor, väljer att flytta för att få ett jobb, till en tätort i det egna landet eller till ett annat land.

I diskussioner med fattiga män över hela världen hörs frustration, ilska och förnedring över att inte kunna försörja familjen. Denna oro är inte minst tydlig i rapporter från Östeuropa och Centralasien, där många industrijobb försvunnit i omställningen till marknadsekonomi.

Nära kopplat till fattigdom är ohälsa. Blir en familjeförsörjare sjuk drabbas hela familjen, ibland hela släkten. Både på landsbygden och i stadsområden måste fattiga arbeta långa dagar för att få livet att gå ihop, ofta i farliga miljöer. Många drivs in i sysselsättningar som inte bara är farliga utan också illegala och samhällsförödande som stöld, droghandel, prostitution, barnarbete och trafficking.

Nivån på inkomsterna är inte så viktiga som vad de räcker till i den egna omgivningen, alltså vad pengarna kan användas till. Inkomstens betydelse ligger i de handlingsmöjligheter den ger. De faktiska handlingsmöjligheterna beror även på en rad andra förhållanden, kanske främst hälsa.

”Här flyger knytnävarna över allt. Kvinnor slår män, män slår kvinnor. Och båda slår barnen.”

En ung kvinna från Novo Horizonte, Brasilien, uttalar sig i boken *Crying out for Change* som getts ut av Världsbanken.

Källa: UNDP, 2012.

Hur drabbas kvinnor av fattigdom?

Fattigdom drabbar kvinnor oftare, hårdare och djupare än vad den drabbar män.

Över hela världen är kvinnor underordnade män, framför allt i samhällslivet, men också i familjen. En fattig kvinna står därför, vid sidan av barnen, längst ner på rangskalan.

Det är männen som fattar beslut för familjens, även kvinnans, räkning och har kontrollen över pengar och ägodelar. Alltför många kvinnor får inte ens bestämma över sin egen kropp eller sin sexualitet. Fler än 350 000 kvinnor dör årligen i samband med graviditeter.

En extremt utsatt grupp är änkor, övergivna eller skilda, och ensamstående mammor. Från Afrika och Asien rapporterar kvinnor om hur hårt utsatta och diskriminerade många av dessa ensamstående kvinnor är.

Våldet i ett samhälle tenderar att öka vid social oro, och en hel del av detta våld drabbar just kvinnor. Så rapporteras till exempel våldet mot kvinnor ha ökat i Öst- och Centraleuropa samt i Centralasien.

Kvinnor utför merparten av det obetalda arbetet i hemmet och är dessutom i högre grad familjeförsörjare, samtidigt som de får mindre betalt än män. Kvinnor har svårare att få lån och har även på andra sätt svårare än män att skaffa mat och uppehälle för sig själva och sin familj.

”För en fattig människa är allt hemskt – sjukdom, förödmjukelse, skam. Vi är krymplingar; vi är rädda för allt: vi är beroende av alla. Ingen behöver oss.”

En blind kvinna, Tiraspol, Moldavien, i informationskriften *Dying for Change – Poor people's experience of health and ill-health*. Skriften är baserad på boken *Voices of the Poor*.

Fakta om kvinnor

De är fattigare

Majoriteten av världens fattiga är kvinnor. Kvinnorna äger bara 10 procent av jordens tillgångar.

De jobbar mer – tjänar mindre

Kvinnor är i allt högre grad familjeförsörjare men får samtidigt mindre betalt för det arbete de utför utanför hemmet. Kvinnor utför merparten av det obetalda arbetet i hemmet, med att exempelvis ta hand om barn och vårda anhöriga.

De saknar makt

2009 var endast 14 av världens stats- och regeringschefer kvinnor. Endast 13 av världens 500 största företag hade en kvinnlig VD. Men antalet kvinnor med makt och inflytande inom politiken och näringslivet växer.

De är inte oberoende

Tvångsäktenskap är fortfarande vanliga där flickor blir bortgifta mot sin vilja. Giftna kvinnor saknar ofta inflytande över hur deras egna inkomster disponeras. De är beroende av mannens ekonomi. Arvsregler kan diskriminera kvinnor.

De utsätts för våld

Kvinnor är mer utsatta och exploaterade. De riskerar bland annat att utsättas för våld och sexuella övergrepp. Enligt FN minskar kvinnlig könsstympning, men finns fortfarande kvar som en utbredd tradition. Minskningen sker framför allt inom grupper med högre utbildning.

Riskfyllt barnafödande:

Fler än 350 000 kvinnor dör varje år i samband med graviditet och barnafödande. Även aborter som utförs illegalt utgör stora hälsorisker. Nästan alla dödsfall sker i utvecklingsländerna. Risker att en gravid kvinna i Afrika söder om Sahara ska dö i samband med graviditet eller förlossning är 1 på 16. För en kvinna i industrialiserade länder är risken 1 på 3 800.

De är oönskade

Att föda flickor är inte vad alla familjer vill, i många länder görs fosterdiagnostik så att flickfoster aborteras. I länder som Kina med barnbegränsning av befolkningspolitiska skäl kan flickor lämnas bort eller adopteras av barnlösa par i andra världsdelar, exempelvis i Sverige.

De diskrimineras

När familjernas ekonomi försämras, som vid finansiella kriser, är det oftare flickor som får stanna hemma från skolan. Två tredjedelar av de som inte kan läsa eller skriva i världen är kvinnor.

Facket mest för män

Trots att allt fler kvinnor arbetar och är familjeförsörjare är facket fortfarande till stor del dominerat av män. Få fackliga organisationer i världen har kvinnliga ledare och det saknas ofta ett jämställdhetsperspektiv i det fackliga arbetet.

Frågor:

Varför är kvinnor ofta fattigare än män?

Vad kan göras för att minska fattigdomen bland kvinnor?

Vad kan facket göra för att stärka kvinnors ställning på arbetsmarknaden?

Hur drabbas barn av fattigdom?

De allra flesta av jordens fattiga är barn. En tredjedel av alla barn i utvecklingsländerna lever i fattigdom. Uppskattningsvis 2,2 miljarder barn i världen lever i absolut fattigdom. Men situationen för världens barn har trots allt förbättrats radikalt på senare år.

Barnadödligheten minskar, för varje år blir det färre undernärda, allt fler mödrar ammar sina barn vilket leder till en bättre hälsa från starten i livet, och förbättrade vattensystem ger förutsättningar för mindre smittspridning och sjukdomar.

En av de viktigaste förändringarna är att allt fler barn går i skolan. Men det finns ofta stora skillnader i barns villkor mellan stad och land. Den största fattigdomen finns på landsbygden, även om villkoren i städerna också kan vara mycket hårda, i synnerhet för barn utan nära anhöriga.

I dag dör hälften så många barn som för 20 år sedan. Orsaken är bättre hälso- och sjukvård och vaccinationsprogram, men också insatser som gjorts för att minska fattigdomen. 1990 dog drygt 12 miljoner barn som var under fem år, 2011 var antalet färre än 7 miljoner.

Men fortfarande dör 8 miljoner barn varje år före fem års ålder i sjukdomar som hade kunnat botas. Mer än vart tredje sådant dödsfall sker redan under den första månaden efter födseln och beror på infektioner i kombination med låg födelsevikt som i sin tur beror på att modern varit undernärld. De unga vuxna står för de högsta smittotalen i många länder när det gäller exempelvis hiv och aids.

Fattigdom är något som ärvs. Undernärda kvinnor föder underviktiga barn som har svårt att utvecklas på ett bra sätt, fysiskt och psykiskt. Kronisk undernäring gör barn extra känsliga för infektioner och sjukdomar, och om de inte dör som barn riskerar de ändå att dö i förtid. Ett barn som inte äter tillräckligt har svårare att klara skolundervisningen.

Källa: Human Development Report 2012, Svenska FN-förbundet

Utvecklingsindex för barn

Det finns ett särskilt index, CDI (Child Development Index), som används för att mäta barnfattigdom och som gör att man kan jämföra barnens villkor i olika länder med varandra. Det mäter utbildning, hälsa och beräknat näringsintag och skapar en skala från 0 till 100 där 0 är bäst och ju högre siffror desto sämre villkor för barn.

Genomsnittet i världen ligger på 17,5. CDI i industrialiserade länder är i genomsnitt 2,1. Sådär ser det ut för olika kontinenter:

- Afrika 34.5
- Mellanöstern/Nordafrika 11.2
- Centrala och östra Europa och Centralasien 9.2
- Södra Asien 26.4
- Östra Asien 8.5
- Latinamerika och Karibien 6.8

Frågor:

Varför är det så viktigt att stärka barns rättigheter?

Varför är det så viktigt att barn får utbildning?

Utbildning en nyckelfråga

Fattiga familjer kanske inte kan skicka sina barn till skolan för att deras inkomster behövs för familjens överlevnad. De får därför sämre förutsättningar att skaffa sig ett gott liv och resa sig ur fattigdomen.

Det finns ett starkt samband mellan fattigdom i barndomen och inkomster i vuxenlivet. Om det dessutom inte finns myndigheter som fångar upp barn i utsatta situationer är det stor risk att fattigdomen permanentas.

Barn som inte får en bra utbildning och som inte har tillgång till ett välfärdssamhälle i form av till exempel socialtjänst, blir diskriminerade på olika sätt och har svårt att lyfta sig ur sin utsatta situation. Fattiga barn utsätts i högre grad för exploatering och övergrepp.

Det är fortfarande en lång väg att gå innan målsättningen att alla flickor och pojkar ska få åtminstone grundskoleutbildning är uppfylld. Nästan 70 miljoner barn saknar tillgång till skolgång. Det är ändå en minskning, år 2000 beräknades antalet till 103 miljoner. I dag börjar nästan lika många flickor som pojkar skolan, det gäller så väl grundskola som gymnasieskola och högre utbildning.

Fakta om fattigdom och utbildning

Utbildningsnivån i världen ökar, men det går långsamt. Andelen barn som skrivs in i grundskolan i utvecklingsländerna ökade från 82 procent 1999 till 90 procent 2012. Den största ökningen skedde i Afrika söder om Sahara där andelen barn i skolan ökade från 58 procent till 76 procent under samma period.

Men skillnaderna mellan människors tillgång till utbildning i världen kvarstår som ett stort problem, samtidigt som tillgången till kunskap blir allt viktigare i en alltmer global värld. 25 procent av utvecklingsländernas vuxna kan inte läsa eller skriva.

40 miljoner indiska barn går inte i skola. Av indiska barn på landsbygden är det nära hälften som aldrig lär sig läsa ordentligt, och över hälften har slutat skolan innan de fyllt 14 år.

Fortfarande får många barn i södra Afrika bara några få års skolutbildning. I Niger är det bara var tionde elev som fortsätter sin skolgång till det som motsvarar högstadiet. I Sverige är motsvarande siffra i princip 100 procent.

Flickor får mer sällan gå i skolan än pojkar. En orsak är att flickorna oftare hålls hemma för att se efter småsyskon

och arbeta i hemmet. De fattiga tycker sig ofta inte ha råd att skicka sina barn till skolorna, och skillnaden mellan pojkar och flickor ökar ju högre utbildning det handlar om. Undervisningen är ofta av dålig kvalitet och skolavgifter och kostnader för skoluniformer och skolmateriel är tunga utgifter speciellt för familjer med många barn.

Källa: Human Development Report 2012, bilaga om millenniemålen från svenska FN-förbundet SvD 2012-12-10.

Frågor:

Vad har en höjd utbildningsnivå för betydelse för samhällsutvecklingen?

Vilka hinder finns som gör att många barn inte går i skolan?

Hur kan man säga att investering i utbildning inte ens är en utgift på längre sikt?

FN:s millenniemål

”Världens chans” är rubriken på den kampanj som FN driver för att sprida information om de mål man satt upp för den globala utvecklingen.

Den extrema fattigdomen ska halveras till 2015. Det är ett av många mål kring den globala utvecklingen som ingår i FN:s så kallade Millenniedeklaration. Den tillkom i samband med att världens stats- och regeringschefer samlades till ett toppmöte den 6–8 oktober 2000 i FN i New York.

I deklARATIONEN listas konkreta åtaganden som att förse människor med rent vatten och ge alla grundutbildning, stoppa spridningen av hiv och aids och få de rika länderna att öka det statliga biståndet. Men bland målsättningarna finns också att länderna ska öka tillträde till handelsmarknaderna

för utvecklingsländerna samt ge dem möjlighet att sanera sina skulder.

De åtta utvecklingsmålen

Åtta utvecklingsmål har antagits i deklARATIONEN:

- Halvera andelen extremt fattiga till 2015
- Halvera andelen som lider av hunger till 2015
- Allmän grundskola för alla barn år 2015
- All diskriminering av flickors rätt till utbildning ska ha eliminerats till 2005
- Barnadödligheten ska ha minskat med två tredjedelar och mödradödligheten med tre fjärdedelar till 2015
- Spridningen av hiv och aids, malaria och andra sjukdomar ska hejdas och en minskning av sjukdomarna ha påbörjats
- Nationella planer för alla länder för en hållbar utveckling senast 2005 och utarmningen av miljö- och naturresurser ska ha vänts i en positiv trend år 2015
- Skapa ett globalt partnerskap för utveckling genom att a) öka det statliga biståndet, b) öka tillträde till handelsmarknaderna för utvecklingsländerna och c) skapa en hållbar skuldsituation

Källa: www.millenniemaalen.nu

Är det möjligt att klara världsfattigdomen?

FN:s delmål att halvera den extrema fattigdomen uppnåddes redan 2010, om vi tittar på utvecklingen globalt. Men framstegen är inte jämnt fördelade. Utvecklingen går framåt i Asien men går inte lika fort i Afrika söder om Sahara. Det finns flera hinder som måste övervinnas för att framstegen ska komma även Afrika till del.

Hiv- och aidsepidemin har lett till att medellivslängden

sjunkit i flera afrikanska stater. Ett annat hot är de väpnade konflikterna i en rad afrikanska stater som Sudan, Elfenbenskusten, Demokratiska republiken Kongo och Somalia.

Även utanför Afrika riskerar krig och inbördeskrig att slå sönder möjligheterna till fortsatt utveckling. Det gäller inte minst i Syrien och Afghanistan.

Ett stort hot om man tittar på den globala utvecklingen är också finanskriserna i Europa och Nordamerika. Många fruktar att den rika världen kommer att bli allt mer upptagen med att lösa sina egna problem och inte ha kraft att fullfölja sina löften om stöd till utvecklingsländer.

Men utvecklingen går trots allt framåt på en rad områden. 2012 konstaterade FN att fattigdomen och barnadödligheten i världen har minskat, allt fler människor har tillgång till rent vatten, skydd mot malaria och tillgång till bromsmediciner mot hiv. Mer än 200 miljoner av de som bor i slumområden har fått bättre bostäder och har i dag tillgång till vatten och sanitet.

”När vi nu ökar insatser för att nå millenniemålet att halvera andelen hungriga, låt oss då sträva bortom målet, mot en total utrotning av hungern. När det gäller hunger är den enda acceptabla siffran noll.”

José Graziano da Silva, generaldirektör för FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation FAO

Källa: Svenska FN-förbundet, 2012

Frågor:

Tror du att Millenniemålen kommer att kunna nås till 2015? Vilka är hindren?

Vilken betydelse har FN-deklarationer av det här slaget?

Läs mer:

Hemsidor

Millenniemålen: www.millenniemaalen.nu

FN:s organ för global utveckling UNDP: www.undp.se

Globalportalen: www.globalportalen.org

Svenska FN-förbundet: www.fn.se

Gapminder: www.gapminder.org

Böcker och skrifter

Olof Palmes Internationella Center: *Bryt tystnaden! – Palmecentrets metodstöd i arbetet med hiv och aids*, 2009.

Olof Palmes Internationella Center: *Alla vinner på jämställdhet – Palmecentrets metodstöd i jämställdhet och HBT-rättigheter*, 2009.

Donald Boström och Mats Ögren Wanger: *Som en osynlig sten i mitt hjärta: en bok om hiv och aids i Sverige och världen*, Leopard förlag 2009.